

شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران

معاونت پژوهش

استان مازندران - شهرستان بابل - مؤسسه آموزشی عالی حضرت خدیجه (سلام الله علیها)

عنوان:

جزیه در فقه اسلامی

استاد راهنما

دکتر علی‌اکبر جهانی

نگارنده

سیده رقیه حسین‌تبار

سال تدوین

تابستان ۱۴۰۳

بسم الله الرحمن الرحيم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خوارزم

تحمیدیه

سپاس و ستایش خداوندی را سزااست که نعمت بیان و قلم را ارزانی داشت و برای ارج نهادن به مقامش به عظمت قلم قسم یاد گرد و شیرازه آفرینش را بر اساس معرفت و شناخت خودش بنیان نهاد و رسولان الهی را واسطه خلق نمود تا از صدف وجود خود مروارید معرفت و سلوک در طریق صالحان را به ابناء بشر تقدیم کنند. تا انسان مختار با حسن اختیار خود ره صواب را بییماید و مفتخر به تاج کرامت و عزت گردد.

آری خدا را بی نهایت ستایش که گوهر جانمان را با حقایق قرآن و سنت آشنا کرد و از حیرت ضلالت و خودخواهی برهانید و مسیر حیاتمان را به نور فقه جعفری منور ساخت. تا بتوانیم زندگی در پرتو فقه اسلام اصیل را در حکومت ولی فقیه تجربه کنیم.

تقدیم به:

عصاره عالم خلقت و مقتدای عالم هستی، پدر مهربان، صاحب عصر و زمان حضرت
مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
روح قدسی و ملکوتی امام شهدا و تمامی شهدای راه حق و حقیقت

تقدیر و تشکر

به مصداق، من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق، بسی شایسته است از استاد فرهیخته جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر علی اکبر جهانی که بسی رنج و مشقت را در راهنمایی این اثر متحمل شدند کمال تشکر را داشته باشم و امیدوارم به دعای خیر ایشان اثر حاضر آغازی برای ثمرات علمی دیگر باشد. و همچنین از شوهر دلسوز و مهربانم که همیشه مشوق و راهنمای بنده در طول سنوات تحصیلی‌ام بودند و از فرزندان عزیزم که با صبوری، اشتغالات علمی مرا تحمل کردند بی نهایت سپاسگزارم امیدوارم مرارت های این عزیزان مزید حسناتشان ثبت گردد. و جا دارد از مدیریت و معاونت پژوهش حوزه علمیه الزهرا (س) شهرستان بابل و تمام عزیزانی که مرا یاری نمودند تشکر و قدر دانی نمایم.

١٠. ابويوسف يعقوب بن ابراهيم، كتاب الخراج، تحقيق: قصي محب الدين خطيب،
قاهره: ١٣٩٧ ق.

١١. اصطخرى، ابراهيم ابواسحاق، المسالك و الممالك، به تصحيح دوخويه، ليدن: ١٩٢٧
م.

١٢. بستانى، المعلم بطرس، محيط المحيط، بيروت: مكتبه لبنان، ١٩٩٣ م.

١٣. بلاذرى، احمد بن يحيى، فتوح البلدان، بيروت: دار الكتب العلميه، ١٩٨٧ م.

١٤. بيرونى، محمد بن احمد ابوريحان، الآثار الباقيه، المكتبه المثنى، بغداد: انتشارات
ابن سينا، ١٣٥٢ ش.

١٥. بيهقى، احمد بن الحسين بن على ابوبكر، السنن الكبرى، بيروت: دار الكتب العلميه،
١٤١٤ ق.

١٦. ترمذى، محمد بن عيسى ابو عيسى، سنن الترمذى، بيروت: دارالفكر، ١٤٠٣ ق.

١٧. جصاص، احمد بن على ابوبكر، احكام القرآن، مطبعه البهيه المصريه. ١٣٤٧ ق.

١٨. حر العاملى، محمد بن الحسن، وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعه، لبنان: دار
احياء التراث العربى، ١٣٧٦ ق.

١٩. حكيم، محمد تقى بن محمد سعيد، الأصول العامه فى الفقه المقارن، قم: چاپ دوم،
١٤١٨ ق.

٢٠. حلبى، حمزه بن على بن زهره، غنيه النزوع الى علمى الأصول و الفروع، قم:
مؤسسه امام صادق (ع)، ١٤١٧ ق.

٢١. حلبى، تقى الدين، الكافى فى الفقه، قم: بوستان كتاب، ١٤٣٠ ق.

٢٢. حلى، حسن بن يوسف، تذكره الفقهاء، قم: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ١٤١٤ ق.

۲۳. _____، **منتهى المطلب فى تحقيق المذهب**، مجمع البحوث الإسلامية، مشهد: چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.
۲۴. رازى، فخرالدين محمد بن عمر، **مفاتيح الغيب**، بيروت: دار احياء التراث العربى، ۱۴۲۰ ق.
۲۵. راغب اصفهاني، حسين بن محمد، **مفردات الفاظ القرآن**؛ دمشق: دار القلم و الدار الشاميه، ۱۴۱۲ ق.
۲۶. روحانى، محمدصادق، **فقه الصادق**، قم: مؤسسه دار الكتاب، ۱۴۱۳ ق.
۲۷. سبزواري، سيد عبدالاعلى، **مذهب الأحكام**، النجف الأشرف: مطبعة الآداب، ۱۴۰۶ ق.
۲۸. سرخسى، محمد ابى سهل، **كتاب المبسوط**، بيروت: دارالفكر، ۱۴۲۱ ق.
۲۹. شهرستانى، محمد بن عبدالكريم، **الملل و النحل**، قم: منشورات الشريف الرضى، ۱۳۶۷ ش.
۳۰. صدوق، محمد بن على بن بابويه، **المقنع**، قم: مؤسسه امام هادى عليه السلام، ۱۴۱۵ ق.
- ۳۱.
۳۲. طباطبائى، محمدحسين، **الميزان فى تفسير القرآن**، دفتر انتشارات اسلامى، ۱۴۱۷ ق.
۳۳. طبرسى، فضل بن حسن، **مجمع البيان فى تفسير القرآن**، تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
۳۴. طبرى، محمد بن جرير، **تاريخ الأمم و الملوك**، تحقيق: محمد ابوالفضل ابراهيم، بيروت: دار التراث، ۱۹۹۷ م.
۳۵. طوسى، محمد بن الحسن، **الخلاف**، قم: مؤسسه النشر الإسلامى، ۱۴۲۷ ق.

٣٦. _____ ، تهذيب الأحكام، طهران: دار الكتب الإسلامية، ١٣٦٥ ش.
٣٧. _____ ، التبيان في تفسير القرآن، تحقيق: احمد قصير عاملی، بيروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا.
٣٨. _____ ، المبسوط في فقه الإمامیه، تهران: المكتبة المرتضوية لإحياء الآثار الجعفرية، ١٣٨٧ ق.
٣٩. عاملی، زين الدين بن علی، الشهيد الثاني ، مسالك الأفهام الى تنقيح شرايع الإسلام، قم: موسسه المعارف الاسلاميه، ١٤١٣ ق.
٤٠. عبده، محمد، تفسير المنار، مصر: دارالمنار، ١٣٦٨ ق.
٤١. عمانی، حسن بن علی، مجموعه فتاوی ابن ابی عقيل، محققان: عبدالرحيم بروجردی و علی پناه اشتهاړدی، قم: نشر اخلاص، ١٤٠٦ ق.
٤٢. فضل الله، سيد محمد حسين، تفسير من وحی القرآن، بيروت: دار الملاك، ١٤١٩ ق.
٤٣. قمی، ابوالحسن علی بن ابراهيم، تفسير القمی، النجف الاشرف: مطبعه النجف، ١٣٨٧ ق.
٤٤. كاشف الغطاء، جعفر، كشف الغطاء، قم: بوستان كتاب، ١٤٢٢ ق.
٤٥. كركی، علی بن الحسين، جامع المقاصد في شرح القواعد، قم: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ١٤٠٨ ق.
٤٦. كليني رازی، محمد بن يعقوب، الكافي، تهران: انتشارات الاسلاميه، ١٤٠٧ ق.
٤٧. ماوردي، علی بن محمد، احكام السلطانيه و الولايات الدينيه، قم: مكتب الأعلام الإسلامي، ١٤٠٦ ق.

۴۸. محقق حلی، جعفر بن الحسن، شرایع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام، بیروت: دار القاری، ۱۴۲۵ ق.

۴۹. مفید، محمد بن نعمان، المقنعه، قم: مؤسسه امام هادی علیه السلام، ۱۴۱۵ ق.

۵۰. نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۴ ق.

۵۱. واقدی، محمد بن عمر، المغازی، بیروت: اعلمی، ۱۳۷۴ ق.

۵۲. یعقوبی، احمد بن اسحاق، تاریخ یعقوبی، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۹ ق.

ج: مقالات

۱. احمدپور، اکبر «نقد و بررسی آرا و دیدگاه‌ها درباره تحقیر اهل ذمه در جزیه»، نشریه جستارهای فقهی و اصولی، سال ششم، شماره ۲۱، زمستان ۱۳۹۹ ش.

۲. جعفری تبریزی، محمدتقی «جزیه چه بوده است؟»، معارف جعفری، شماره ۵، صص ۲۷۶ - ۲۸۱، اردیبهشت ۱۳۴۴ ش.

۳. _____، «ثبات و تغییر در احکام شرع، فقه اهل بیت (ع)»، شماره ۴۹، صص ۶۱-۷۱، ۱۳۸۶ ش.

۴. حقانی، حسین، «فلسفه جزیه و خراج و اهمیت آن‌ها»، نشریه درس‌هایی از مکتب اسلام، اسفند، سال ۳۰، شماره ۱۱، ۱۳۶۹ ش.

۵. خاکپور، حسین، «بررسی حقوق اقلیت‌های دینی و جزیه در قرآن»، نشریه پژوهش‌های معارف قرآنی، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۹۲ ش.

۶. خلیلی فر، سمانه، «تأثیر جزیه بر مصونیت نظامی زردشتیان و تداوم حیات آن‌ها»، نشریه مطالعات تاریخی جُنگ، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۷ ش.
۷. زرین کوب، روزبه؛ یزدانی راد، علی، «تدابیر روحانیان زرتشتی برای مقابله با تغییر دین به‌دینان (از سقوط شاهنشاهی ساسانی تا پایان سده چهارم)»، جستارهای تاریخی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۲، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۰ ش.
۸. ساسان‌پور، شهرزاد و مفتخری، حسین، «دگرگونی‌های نظام قشربندی اجتماعی در ایران از سقوط ساسانیان تا پایان امویان»؛ مجله تحقیقات تاریخ اجتماعی؛ شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۰ ش.
۹. صابریان، علیرضا، «اهل کتاب و اخذ جزیه از آنان، نشریه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی»، شماره ۳، بهار ۱۳۸۵ ش.
۱۰. صباغچی، یحیی، «بازخوانی تفسیری جزیه اهل کتاب در آیه ۲۹ توبه»، نشریه مطالعات تفسیری، شماره ۴۳، پاییز ۱۳۹۹ ش.
۱۱. مدرسی عاصم، مائده، «اصول و مبانی جزیه و مقایسه آن با فدیة و خراج»، همایش بین‌المللی و ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، دوره ۲، ۱۳۹۶ ش.
۱۲. میرحسینی، محمدحسین، «روند بهبود امور زردشتیان ایران و حذف جزیه از ایشان در دوره ناصرالدین شاه»، پژوهش‌های علوم تاریخی، شماره ۱، پاییز ۱۳۸۸.